

A KIS HERCEG RÓZSÁJA

GÉCZI JÁNOS

A keresztény hagyományba beágyazódó, a muszlim hatástól sem mentes, szokatlanul összetett rózsajelképet ígér a huszadik század egyik kultikussá vált meseregénye, Antoine de Saint-Exupéry (1900 – 1944) 1944-ben megjelent *A kis herceg* című munkája.

A történetben két helyszínen fordulnak elő a szépséges, a környezetükben megfordulóra erőteljes hatást tevő virágok.

1. A Saint-Exupéry által fölrajzolt, a B-612 kisbolygón felnövekvő Rózsát egy önálló univerzum feminin alkatú, alattvalója életét és gondoskodását feltételek nélkül magának követelő, mégis szeretetre érdemes s a gondozója számára kitüntetetten fontos uralkodóként ismertük meg. A regnáló rózsza és az őt szolgáló herceg szimbiózisa akkor is megmaradt, amikor a kisfiú elkerült a hermetikusan magába burkolózott, imádtoggyúlólt kisbolygóról. Az elmenekült hőst majd oda vonzotta vissza a virág által jelképezett, egyre inkább meghatározónak talált állapot emléke – még ha ennek önfeladás és halál is az ára.

2. A Földön egy rózsakert az a helyszín, ahol a főhős, bolyongása végső állomásán rádöbben, nem csak az az elhagyott, zsörtölődő és kényeskedő, törődést igényelő Rózsza él, amely miatt a bolygójáról elköltözött, nem csupán az a lemondóan körberajongott-gyűlőlt, önző virág létezik. Bárhol rábukkanhat hasonló rózsára, s ez mindenkor az általa elhagyottra, a magára maradottra fogja emlékeztetni. Magán-rózsájának hasonmása a Földön tömegével található: ezen a – riadalmat okozó – felfedezésen kénytelen eltöprengget, s arra a meggyőződésre jutott, hogy nem a Rózsza személyiségjegyei között érdemes annak az okát keresni, miért mutatkozott számára olyan fontosnak ez a gyönyörűséges növény, hanem a Rózsza és a közte kialakult érzelmes és szövevényes kapcsolatban.

Saint-Exupéry utolsó, befejezett műve egyik központi szimbóluma a rózsza. E motívum a szerző korábbi műveiben is jelen volt. Mind a négy regényében és a példabeszédek tartalmazó *Citadelle*-ben is föltűnt, közvetlenül vagy az értelmezési tartományának gazdagsága miatt közvetve, egy-egy vonással alakítva a jelkép későbbi, lehetséges tartalmát. E rózsza mellett – s annak értelmével némileg megegyezve, illetve azt árnyalva – felbukkant a 'kert', a 'bárány' és a 'gazda' jelképköre is. Ezeknek a szeretet változatait bemutató történetek köré elrendezett jelképeknek az alapjai konvencionálisak.

Az életműben található rózsza-hivatkozások áttekintése közelebb visz *A kis herceg* azonos motívumú tartalmának megértéséhez.

A *Courrier sud* főhőse inkább taszítónak és idegennek találta azt a fajta boldogságot, amelyben az ember a tettek kihívása ellenében az otthon rózsafáinak metszegetésével foglalatoskodik, még ha meg is engedte a két magatartás közötti hezitálást. Máshol az otthon megnyugtató családiasságát, békéjét, a rendet, a mikrokozmosz örökkévalóságát veszélyeztető szeles viharról szólt, amely feldúlhatja a ház nyugalma: a veszélyt azonban mégsem értékeli nagynak, ha az égi háború egy-két rózsánál többet nem ver tönkre. A rózsza ebben az esetben nem képviselt magas és megtörhetetlen értéket. A vidékiesen békés, önmagába zárkozó, magára felejtkező világ s az ilyen közeg idilljében elfutó élet hangsúlyozható jellemzőjének találta egy harmadik helyen a rózsát.

Saint-Exupéry a bátorság, az ifjúság és a szerelem jegyét is a rózsában lelte meg, igaz, azt harssággal és talán rejtelmességgel is eljegyzettnek látta, ezért a függetlenséggel és az öntörvényűséggel ajándékozta meg, s vadrózsának nevezte el. A rózsza kerti rózsává és vaddá hasadtsága ellenére pozitív érzelemtől telített lelki állapot kifejezője maradt. A kert rózsája a biztonságos, nyugalmas, szemlélődő és bensőséges érzelemtől gazdag tér (némileg megvetett) virága – a vadon termő pedig a zabolátlanabb, mozgalmasabb, férfiasabb és vadregényesebb eseményeké.

A védettség, a bőség s a bezártság és a létért folytatott harc férfias nyersességének hiánya: mindezt együttesen jelenti a kert. A gazdával – az óvó emberi vagy emberfölötti felügyelettel – rendelkező, szeparált térhez való ambivalens viszony az írónak, valamennyi kertet előhívó képzetének is a sajátja. Vonzotta és taszította egyszerre az édeni helyzet s az akarattól való megfosztottság.

Miként a rózsáé, idővel a kert motívuma is a beleoldódó, hagyományos értelmekkel tágult, gazdagodott, s lehetőséget ígért az új, egyéni tartalmú jelentés kifejezésére. A *Terre des hommes* egyik részlete a meglehetősen polgáris kert- és rózsza-képhez a Korán paradicsom-elképzelésén alapuló kert-, víz- és rózszaértelmezés beépülését mutatta. A mórok bemutatásában Saint-Exupéry a muszlim hagyományokat idézte. „Íme: férfiak, akik sosem láttak se fát, se forrást, se rózsát és csak a Koránból tudják, hogy vannak patkokkal folyó kertek...”¹, de a sivatagi kopársághoz, számkivetettséghez és küzdelemhez egyébként nagyon gyakran muszlim meghatározottságú képek, eszmék társultak.

A rózsza értékjelző szerepe kétségtelen. Érték a fenntartására irányuló tevékenység, a féltő ápolás. Egy cselekvés értelme s végkifejletének jutalma. A rózsza az értelmet megtalált élet jelképe.

A *Terre des hommes* lapján mindez így összegződik: „Leültem egy párral szemben. Férfi és nő közé jól – rosszul befészkelődött s aludt egy gyermek. Milyen gyönyörű arc... Semmit nem különbözött a legendabeli hercegfíúcskától: ha óvják, foglalkoznak vele, tanítják, mivé lehetne! Ha egy kertben sikerül egy új rózsafajtát kitenyészteni, a kertészeket mind izgalom fogja el. Elkülönítik, gondozzák, ápolják a rózsát. Az embereknek azonban nincsenek kertészeik.”² E részlet a gyermeknek a rózsával azonosítását mutatta. A *kis herceg*ben nem lesz rokonítható a virág és a kisfiú, abban nem mutatkoznak egymás jelzőinek. A gyermek számára a rózsza – az egyetlen, akivel tartós kapcsolatba került – maga lesz a legfőbb érték.

A *Citadelle* írásába 1936-ban kezdett az író, fejezetei – bár a szerző korai halála miatt nem készülhetett el a végső, letisztázott összegzés –, párhuzamosan készültek el a fő művekkel. A moralizáló, didaktikus munka példázatok és elmélkedések lazán összefüggő sorozata – az idős berber fejedelem fiához intézett szavainak és ebből a fiúból fejedelemmé vált férfiú töprengésének a foglalata.

Saint-Exupéry az emberi értékek nyomában indult, s az élet értelmét kívánta megkeresni: úgy találta, hogy az, csupán abban a cserében fogható meg, amit magából mások

¹ SAINT-EXUPÉRY, A. de (1929.) *Terre de hommes*. In: SAINT-EXUPÉRY, A. de (1972.) *Éjszakai repülés*. Négy regény. Az ember földje. Európa. Budapest. A sivatagban. 4. fejezet. Rónay György fordítása.

² SAINT-EXUPÉRY, A. de (1929.) *Terre de hommes*. In: SAINT-EXUPÉRY, A. de (1972.) *Éjszakai repülés*. Négy regény. Az ember földje. Európa. Budapest. Az emberek. 4. fejezet. Rónay György fordítása.

számára mindenki felkínál. A felajánló mindezt az önként vállalt és a szeretet által megvalósult kötetést – mint az élet önértelmezésének a keretét – kapja. Az embernek az életében feladata van, ezt a feladatot azzal fogadja el, hogy abban, a munkája segítségével, a családban, a szerelemben, a barátságban, a különböző közösségekben és helyzetekben magát kiteljesíti: ad, hogy ennek fejében az adományt elfogadó alávettjeként megadassék neki a boldogság.

A *Citadelle* második, egységes kidolgozásának inkább tekinthető felében – amelyet az elemzői leginkább az Újszövetség derűsebb világával szoktak jellemezni – éppen a szeretet-vallás jegyében többször is jelentős helyzetben tűnik fel a rózsza.

A CXVIII. fejezet egy prófétáról szól, aki a tökéletesség iránti vágyában minden bűnt elítélt. A fejedelem ellenvetése szerint nem azzal erősíti az ember a jót, ha gyűlölettel foglalkozik – amikor a szeretettel kellene. A cédrus szeretete nem eredményezheti az olajfa elpusztítását, a rózsailat elutasítását. E műben először megidéződő rózsza ismét önálló értéként tűnt fel.

A következő esetben szintén minőségre figyelmeztet a növény. A CLXX. fejezet a jól elvégzett dolog szeretetét hangsúlyozza, amelyben a ténykedőtől távol áll bármilyen hiúság, s csupán az alkotás szolgálata vezérli. Saint-Exupéry példaként hozta fel az anya gyerekkel, a kertész rózsával gyakorolt kitárulkozó szolgálatát. E tevékenység sürgető követelménye – s végül eredménye – az, hogy az ember önmagát a szeretett társ mellé méltó társul ajánlja. A rózsza értéke nemcsak a rózsáét mutatja, hanem visszamatat arra is, aki azt fölfedezte, nevelte és híven szolgálta.

A szeretet másokhoz fűzi az embert, értelmet és jelentőséget kínál és ad, amelyet ha elfogadunk, életünk irányát is megszabja. A szeretet természetéről szóló példabeszéd (CLXXXV.) szerint a szeretet értéke a kétirányú kapcsolatot. Aki ad, az kap is, s örömet az szolgálja, hogy ajándékol olyasmi jut a számára, amelyhez sosem remélt jutni, hiszen neki a kapcsolatban az is elégséges, ha adhat. „Én pedig... – mondja a fejedelem –, azzal az egyetlen rózsafával ajándékozlak meg, amely képes téged nagyobbá tenni, mert visszakérem tőled a rózsáját. És ettől a pillanattól kezdve megépül számodra a szabaduláshoz vezető lépcső. Előbb felcsákányozod, felásod a földet, aztán reggel felkelsz, öntözöl. És gondosan ügyelsz munkád eredményére, védelmezed a férgek és a hernyók ellen. És szíved mélyéig megindít a kipattanó rózsza látványa, és elkövetkezik az ünnep, a kinyílt rózsza, amelyet a te dolgozod lesz leszedni. És miután leszedted, nekem ajánlod fel. Te nem tudtál volna mit kezdeni a rózsával. Ezért elcserélted a mosolyomért... s aztán királyod mosolyától napsugarasan térsz vissza a házad felé.”

A rózsza a hosszú, célirányos munka örömteli eredménye, benne összpontosult minden felajánlott forró érzelm. Előállítására értelmet ad a cselekvőnek – állítja a fejedelem – s értékét az adja, ha a lenyeeszt virágot számára ajánlják fel, mert egyedül ő tudja azt megbecsülni. Cserébe azonban a rózsza kertésze köszönetben részesül – amely igazolása a rózsza értékének, s a rózsát fölnevelő munkájának.

A szeretet rózsájának előállítása hosszú időt, kitartást és szakértelmet – kertész munkát – igényel. Kizárólag szertartás eredményeként valósítható meg. S hogy miféle is lehet az, arról a CLXXXVI. fejezet tudósít. A kultusz kellékeinek fölélése – a kert megépíteni, a növényeiben és a tárgyaiban meg kell találni a végső eredményt –, amely előzőleg is értéket ad a hívő cselekvésének, s ezzel, hogy minden átlelkedett, s a kultusz tárgyára utal, kezdődhet a szeretetteljes munka.

Minden, ami a kertben található, imádságszínű – azaz kultusz tárgya. Az illat is annak mutatkozik. S annak a kövek, a forrás. Harmadnapon a bogáncsok a rózsájukat tárják a gazda elé – amely illatával a szeretett asszony testét előlegezi.

A rózsza a szeretetkultusz központi szimbólumává vált. A rózsza a kertet mint metaforát is felhasználhatóvá tette (s persze értelmezte). Benne összekapcsolódik a kultusz metafizikája és a kultusz tevékenységrendszere. A szeretetkultuszt Saint-Exupéry a kerthez kapcsoltn kívül más metaforákkal is érzékelteti. A CXCVIII. fejezetben például a fejedelem egy alattvalóját úgy mutatta be, mint akinek a szíve fölött egy vászonzacskóba varrt, elhervadt rózsza található. A példabeszéd értelme szerint a számtalan rózsafölddel rendelkező férfi képes volt a szeretet ajándékát fölismerni: így annak öröméből részesült.

A rózsza kiterjesztette a hatalmát: rózsás tulajdonságú a kert, s rózsaként mutatkozik az emléke, a színe, az illata is. „Én boldognak érzem magamat, amikor a rózsailat ösvényén kertem felé közeledek...” mondja a fejedelem (CCI.). A rózsza valamiféle pozitív és kiemelkedőnek mutatózó – asszonyias, befogadó – értéknek lesz a jelzője. A rózsának Saint-Exupéry szótárában a tökéletesség-értelem jutott, amellyel szinte mindent, aminek nagyon nagy a jelentősége, ki lehet és szabad fejezni.

A *Citadelle* végső fejezete Saint-Exupéry rózsajelképének végső, összefoglalt formáját mutatta. A példabeszéd két, egykor testvéri közösségben élő, majd egymástól távolra esett, öreg kertész barátságáról is beszél. Sok, hír nélküli év után az otthon maradt, megvénült férfi levelet kapott, amelyben csak annyi állt: „Ma reggel megnyestem a rózsafáimat...”. A válaszon napokig töprengett az idős kertész, hogy abban a teljes életét, valamennyi örömét pontosan kifejezze, s azt a szeretetet, amely a barátjához köti, a maga teljességében elmondhassa. Végezetül megírta a levelét: az sem sikeredett hosszúra: „Ma reggel én is megnyestem a rózsáimat...” A fejedelem e levélváltásban az Úr magasztalását fedezte fel, mert benne találkozott össze rózsabokrai felett két ember.

A bölcsességre szert tevő fejedelem a kertészt, aki üzenetet váltott a barátjával, boldognak találta. Így néha elfogta a vágy, hogy magát is odaláncolja a kertészek istenéhez, a kertészekhez és magához a rózsához, s ehhez egyetlen hatásos utat talált, a szívét megszólította, s ennyit mondott: „Ma reggel én is megmetszettem a rózsáimat.” (CCXIX.)

A kert, amelyre a berber fejedelem hivatkozik, amelyben a kertészek munkálkodnak, s amelynek elemeiből némelykor az író is származtatja a hasonlatait: kitüntetett szerepű. A rózsza a felajánlott, az elfogadott és a viszonzott szeretet szimbóluma, másrészt annak az értékmérője is. E virág és a benne foglalt érzelm kultusza – környezetének megteremtése, vetése, fölnevelése, virágzása, a virág céljának a megtalálása és életének beteljesítése – Saint-Exupéry írói és emberi hitvallásának is vélhető.

A rózsza birtoklása – valami valamit, valaki valamit, valaki valakit – és e birtok elveszítetősége, továbbá az érte hozott áldozat, a megmentés: a szeretetet ígérete. Az áhított – humanizált – dolog vagy Lény megszerzése, megtartása, a saját, belső gazdagság értelme és értelmezője: ez is lehet a rózsza, s hogy miképpen, azt *A kis herceg* mutatja meg. A rózsához saját rózsza-vallás tartozik.

A rózsza-szimbólumkör hagyományai közül Saint-Exupéry a dominikánus szerzetesek rózsafüzérének ájtatossági szerepét is megnyugtató biztonsággal ismerte: az olvasó személyiség kiterjesztése, misztikus megvalósítása eszközének találta. A pilóták számára ugyanilyen imádkozásra használhatónak állította az otthonról való elmélkedést a sivatagban, a légi katasztrófát elszenvedett szomjúhozónak a kút megidézését a magányban,

a bajtársakon való gondolkodást vagy bármely magányos embernek a saját kultúrkörében való elmélyülést. Kell, hogy a számkivetett ragaszkodjék a kultúrájához, a számára fontos dolgokhoz, az emlékeihez, s ezek egy-egy darabja a képzelet által kézzelfoghatóvá s önmagában vizsgálhatóvá materializálódjon. Saint-Exupéry, önéletrajzi regényei alapján a vele történt bajban maga is kedves, öreg, fekete fenyőkkel teli kertet, virágokat, forrást képzelt maga elé, hogy a föltámadó honvágy betöltse lelkét, s erőt kapjon a túléléshez. A saját múlt, a saját kapcsolatok – állítja – teszik lehetővé a hozzáférést a jövőhöz.

A kert misztikus értelmezését mind a keresztény, mind az iszlám vallás elvégezte. Saint-Exupéry a hortus conclusus hagyományában egybegyűlt szimbólumok javát – forrás, illetve kút, virág, fű, rózsza, kerítés – és néhány máshonnan ismerős keresztény karakterű jelképet – amilyen a bárány – a regényeiben, ámbár általában egymástól távoli helyeken, a lehető legösszetettebb módon felhasználta: rendszerint összevonta. (Ilyen jelképösszevonás történik *A kis herceg*ben a gyermek és a bárány esetében.).

A kertjegyek közül, minthogy a hely legfőbb értéke – oka és célja –, a rózsza került a centrumba. A főhős személyiségjegyei vele, a mozdulatlan, hercegnői viselkedésű, extrém tulajdonságú, látványos és egyedinek tűnő lényel szemben bontakoztak ki. A gyermek virághoz való viszonya az, ami módot adott a történet elmondására.

A rózsza mindenekelőtt az édeni állapot, a bolygó közegének a jellemzője. Báránnyal a büntelen, megfontolások nélküli gyermekember rendelkezik – ő a főhős. Mind a közegben, mind a hősben feltűnik a vértanúság eshetősége – hiszen a rózsza és bárány egyként áldozat –, a mesében egyidejűleg sejlik föl ennek a lehetősége. A bárány és a rózsza ártatlanságuk ellenére egymás veszélyeztetői, a rózsza (különösen az animális tulajdonságával hangsúlyozottan): a tigriskaromszerű négy tüskéjével, a bárány agresszivitáshiányával, azaz azzal, hogy táplálkozásának egyik forrásául használhatja a rózsát, s így egymás végzetévé válhatnak.

Egyik lény sem szándékozik a másik életére törni, de lényegi tulajdonságaik értelmé szerint mégis egymás ellen valók. Dualitásukhoz hasonlóakra bukkanhatunk a madár – rózsza, a méh – rózsza, pók – rózsza stb., az állatot és növényt szembeállító kapcsolatoknál, amelyekben a férfias (agresszívebb) jelleg az animális, a nőies (befogadó) jegy pedig a növényi tag értékének mutatkozott. Ugyan a regény annak az eshetőségét is fölveti, hogy a Rózsza lemond szolgálat-igényéről, a bárány pedig szájkosárhoz jut, így a veszélyt jelentő tulajdonságaik felfüggesztődnek, ezek azonban ideiglenesek maradtak: Rózsza bármikor visszaváltozhat követelődző úrnővé, a bárány kosarára pedig sosem kerül szíj, amellyel azt föl lehet az állat szájára csatolni.

A *kis herceg*ben a rózsza legelőször értékes és jó növényként jelent meg, amiként a retek is: ártatlan kis hajtással kapaszkodott a fény felé, s a léte nem mutatott a B-612 bolygót széttúró-átluggató majomkenyérfákhoz hasonló veszélyt. Hagyni lehetett, nőjön kedvére. Fiatal korában ugyan hasonlatos volt a rózsza a majomkenyérfához, a gyomlálás az előzőt élettérhez juttatja, az utóbbi számára a halált.

Az életmű regényei s a hagyaték levelei segítségével a jungi pszichoanalízis módszereit használva vizsgálta és értelmezte EUGEN DREWERMANN³ *A kis herceget*, s benne

³ DREWERMANN, E. (1984.) Das eigentliche ist unsichtbar der Kleine Prinz tiefenpsychologisch gedeutet. Verlag Herder Freiburg, Breisgau.

a rózsát. Maradandó meseelemzésében a terapeuta és filozófus az író a Rózsa függvényeként élő, a virág meghatározta érzelmi térben vergődő, a felnőttiséget elutasító személyiségként mutatta be.

A rózsza szimbolikus értelmezését is vállalta. A gyermeket Saint-Exupéry életmegújító szimbólumnak tekinti. A valóságot megtapasztaló hőse szenvedéstörténete végén eljut az örök – a szeretet, a rózsza – igazságához. A fiúcska és a társai kapcsolatát a keresztény hagyományból ismert, a dolgoknak értéket kínáló és értelmét adó szeretettel-szerelemmel jellemzi, s ezt az érzést a mindenséget átlelkesítő, a misztikusokra jellemző módúnak találta. A szeretett személy körében megjelent dolgok, események magát a személyt, illetve a hozzá fűződő szeretetet ígérik, miközben a személy is szimbólummá alakul, amely megragadásával a mindenség is elérhető.

A Rózsa az, aki által a szeretetről tapasztalatokat szerez a kis herceg, ő ad értelmet a naplementéknek, a bolygónak, a nap mint nap végzett munkának, végső soron a teljes életnek. A pszichoanalitikus értelmezés szerint ez a Rózsa leginkább egy anyához hasonlítható, s DREWERMANN a hercegecske rózsához viszonyából Saint-Exupéry és édesanyja ellentmondásos kapcsolatát bontotta ki. Végső soron a vadrózsza és a kerti rózsza különbségét és egymáshoz tartozását mondhatta volna el, amennyiben fölfigyel a *Courrier Sud* különböző értékre utaló virágokról szóló részletére. DREWERMANN rejtjeles gyermekkori beszámolónak (is) tekintette a művet, s valóban, a Rózsa női jellemét, a szerető-kínzó anya és gyermek összetett kapcsolatát híven adta vissza.⁴ A fellebbezhetetlen hatású, megkérdőjelezhetetlen Rózsa különös tulajdonságai – ha mögé egy anyát képzelünk – magyarázatul kínálkoznak a mesei sajátosságokra. A szimbólumképzés eljárásai mentén e rózsza-anya számos, a kereszténység Mária-kultuszából ismerős jellemzőhöz jutott – s talán ez, és az ehhez hasonlóak tették a regényt kultusztárggyá.

Mi némileg összetettebbnek látjuk *A kis herceg* rózsáját. A rózsza a kert szimbólumkörének centruma, tulajdonságaiban keresztény és muszlim hagyományok felé mutat. Másrészt az anya-értelmezés is szűknek bizonyul, csak annyiban releváns, amennyiben az anyának szeretetkifejező volta mutatkozik.

A fölcseperedett Rózsa mely tulajdonságaira figyel föl a kis herceg, melyek válnak számára fontossá? Először: olyan virágnak látja, amelynek tüskéi vannak. S miért vannak a szépséget ígérő, szelíd növénynek effajta, virágához nem illő fegyverei? A gyermeki válasz szerint, mert gyöngé, gyanútlan, s a tüskék által félelmetesnek képzelheti magát. Azaz a rózsza tulajdonságai a gyermeki analóg gondolkodás mentén mutatkoztak meg.

Másodjára már ezek a kisgyermekre is igaz, az ő világára is érvényes tulajdonságok hangsúlyosak: a rózsza esendő, védelemre szorul. Mindaz a gondozás, amelyet a kis herceg lakóhelye, a bolygó magától értetődően megkapott, s amelyből a Rózsa is részeseedett, számára nem elégséges: több, személyre szabott törődést kívánt. Függelmi helyzete értéknövekedést jelentett.

Mindezek után a virág szagát nevezi meg a szerző, s majd a bimbózást, a színes szirmokat, a teljessé vált, kinyílt virágot. S velük együtt a lehetséges ellentétek, amelyent a bárány felbukkanása jelent (mögöttük a több évmillió éve kialakult, egymás elleni védekezési mód), vagy ami az egyszerű virágok és a tüneményes rózsza között mutat-

⁴ DREWERMANN, E.(1984.) Kérdések és elemzések. 1. A rózsza titka.

kozott. Az értékképződés folyamatának voltunk a tanúi – amely aktusban az érték sajátossága épp úgy, mint ellentmondásossága is hangsúlyt kapott.

S milyen a virágzó Rózsa? Óriási, egyetlen bimbóját rendkívül lassan nevelte föl, hosszan készülődött a nyílásra. Sok szirma gyüretlenül terült ki egy napkeltekor, s rögtön megmutatta teljes szépségét. Szépsége jellemzésére a sugárzó jelzőt használta a szerző. S a négy tüskéjén kívül jellemzője az illata. Botanikai jellemzői szokványosak: szabályos, gyökereivel helyhez kötött növény. Antropomorf jegyei közül feltűnik, hogy beszédre képesnek mutatkozott – s első megnyilvánulása, hogy felszólítja a hercegecskét, gondoskodjon róla, locsolja, s védje meg a huzattól s az éjszaka hatásaitól. (Amikor – a sötét miatt – egyébként nem látható. S a fénytelenységben egyedül marad, s láthatatlansága miatt gondozójával nem tarthat fizikai kapcsolatot.)

Érthető, emberi szavakkal beszélő növény egy mesében nem feltűnő jelenség: végtére elvárjuk tőle, hogy embermódon kommunikáljon. De hosszú lesz az út ahhoz, hogy a kis herceg ráébredjen arra, amit a *Citadelle* kertészei már tudtak: egyetlen módja a párbeszédnek, ha az nem a szavakkal történik.

A növény értelme mindezen sajátosságai alapján is nyilvánvaló: melegséget sugároz, ugyanúgy, mint az a napszak, amikor a rózsa végre megmutatta kifejlődött állapotát. Napkelte a virágba borulás időpontja, éppen az ellentéte a napnyugtának, amelyet olyannyira szeretett nézni a melankóliára hajlamos kicsiny gyermek. A Rózsa tulajdonságai más pontokon is a Napéhoz hasonlatosak. Egyszerre született a nappal. Úgy ragyog, mint a lámpa. S szüksége van a napfényre, elvégre növény. A kis herceg, amikor a regény felnőttjével együtt megtalálja az egyébként szaharai kutakhoz nem hasonlító kutat, jóval a végső búcsúzása előtt, a vödörnyi víz felszínén észreveszi, hogy remeg rajta a Nap.

– Éppen erre a vízre szomjazom – mondta az a kis herceg, aki egyébként sosem iszik.

A rózsának a Naphoz, a szellem hagyományos szimbólumához visz közel legtöbb tulajdonsága.

A kis hercegben is van növényi tulajdonság: egy év alatt, amíg a Földön tartózkodott, nem volt szüksége táplálékra, folyadékra, elég volt számára, mint elhagyott rózsájának is, a fény. A rózsán keresztül pedig rokonságban áll a szellem legtisztább tulajdonságával, az önzetlen, befogadó szeretettel.

A rózsa mint szeretetjelkép a katolikus vallásúak számára mindennapi tapasztalat, épp ez az érzés – a charitas – határozta meg a Mária-ábrázolások ikonográfiáját, amikor a legfőbb szűz köpenyének belső felét piros színűnek ábrázolták. Miként a „legjobb kép”-en ellenőrizhető, amelyet a könyv mesélője készített, a kis herceg köpenye is piros belülről (s a külseje, miként a Mária-képeken, a világmindenséget jelképező kék), s nem lehet véletlen, a fiúcska ingének hasítékát egy rozetta kapcsolja egybe, a hős kezében pedig a kard tigriskaromszerű tüske. Tehát a kis herceg is magára öltötte a rózsa jegyeit.

A rózsa és a kis herceg kommunikálásának első pillanatában: rögtön meghatározott az egymáshoz való viszonyuk. A kis herceg első mondata:

– Milyen szép vagy!

Ez a pillanat az iniciálásé! A rózsza kezdeményező, domináns helyzetbe került. Fölfedezték. Ki kell szolgálni – a kis herceg alávetette magát a rózsza akaratának, s nem csoda, ha a virág egyre kényesebbé, akaratosabbá, követelőzőbbé nőtte magát, s a gyermek – függése növekedésével együtt – boldogtalanná vált. Ugyanez a rózsza – nap – szellem szimbólumvonulat jelentéséhez nem pontosan, de a mese logikájához illeszkedik. A gyöngének mutató Rózsának előbb meg kell ragadnia a kisfiú figyelmét, hogy utóbb uralkodóvá válhasson.

A regény földi szakaszának fontos, értelmezési lehetőséget kínáló jelenete, amikor a kis herceg a valódi rózsakertbe vetődik. A fiúcska önmaga Rózsza-képére reflektál, s ráébredt, hogy egyetlen rózsza – ha az megszelídített – nagyobb értékkel rendelkezhet, mint egy kertnyi. Van tehát egy magán-rózsza, amelynek csak a tulajdonosa számára mutatkozik meg a jelentése, s vannak közös rózsák, amelyeknek nem lehet más, csak közös jelentésük: s mégis értékesek, mert a magán-jelentésre figyelmeztetnek.

A virágzó rózsakert az emberekhez vezető utak egyikén terült el. A csábítás helyének bizonyul e tér: föllelése előtt homokon, sziklákon, havon kellett átvergődni – s a fölbukkanása jelzi az elérhető célt: a vágyott és keresett embereket. A várható boldogság előjegye tehát a rózsakert, amely azonosítása csak úgy lehetséges, hogy a rózsáról már előzetes tapasztalatokkal rendelkezett az apró hős. S lehet, hogy a tömegesen felbukkanó virág az oka annak, hogy a fiú nem kereste tovább az embereket, s miként a maga egyedüli rózsájával, úgy megelégedett egyetlen emberről – a sivatag foglyáról – megszerzett ismeretekkel? S e döntésében segíti a megszelídítés technológiáját elmagyarázó róka.

„Neki a virágja azt mesélte, hogy sehol a világon nincsen párja; és most ott volt előtte ötezer, szakasztott ugyanolyan, egyetlen kertben!” – olvashatjuk. A Rózsza átvitt értelemben beszélt, s a két sínen futó beszéd értelmét kell a hercegnek megértenie ahhoz, hogy döntését meghozhassa. Tétovázik, szüksége van a segítségre. Szomorú (olyan szomorú, mint a naplementék idején szokott), s a megvilágosodásra, a napfelkeltére vágyik. Így jut el, vezető által, a belső megvilágosodáshoz: a rózsához vissza kell térnie. Az a rózsza csak akkor létezik, ha van, aki gondolja, van, aki látja, van, akinek viszonya van hozzá.

Nem elég, ha a kultusznak tárgya van. A kultusz nincs a kultuszt kiszolgáló nélkül.

Néhány szót a rókáról, amely a megvilágosodás kapujához viszi a hőst. A hagyomány szerint a rókával rokon sakál az egyiptomi Íziszt vezeti az alvilágban, hogy megtalálja Ozirisz szétszórt testdarabjait. Más okból is alvilági ez a játékra nem kapható állat, s éppen a föltámadás előjelzője. Ez az állat fél az emberektől, s tudja: a fegyveres emberek világán kívül létezik egy másik is, ahol a megszelídítettség parancsa adja a törvényt. Megerősödik tehát feltételezésünk, az emberekhez vezető út mellékén elterülő, magas fallal körbekerített rózsakert csupán a tökéletlen világ helyszíne, ámbar a tulajdonságai a tökéletesre, az egyetlen Rózsza által uralt helyre utalnak.

A tökéletesnek és boldog helynek mutató kisbolygó Rózsája megszeretésének, a vele való kapcsolat meghasonlásának, az éden elhagyásának s egy rózsakert jóvoltából a Rózsza hiányával való szembesülésének és megkeresésének rendje – sugallja Saint-Exupéry – mindenki számára bejárando út. Valójában így zajlik a civilizáció elsajátítása s a megismerés eredményeként annak az értékelése, s a végső választás. A róka erről beszél, amikor a számára értéktelen búzatábla hirtelenjében fontossá vált: a kis herceg hájára emlékeztető szín jóvoltából. Hasonló okfejtések bukkannak föl a szerző regényeiben is.

A rózsza tulajdonságai magát a rózsza növényt jellemzik: a rózsza nem köztes helyzetű, nem közvetítő szerepű. A rózsza tehát rózsza, s nem egy személy allegóriája. Ennek a virágnak a tulajdonságai mégis személyre utalóak: leginkább a kereszténység Szűz Máriájának s a belőle kibontható anyaképnek feleltethetők meg. A rózsába beleolvadt a Szűzre, illetve anyára jellemző tartalom. (S nem a rózsával értelmeződik a Szűz, illetve az anya.)

A *kis hercegb*ben azonban két szereplőre jellemzőek a rózsza-tulajdonságok. A bolygón nőtt virágra, s magára a főhősre. A kis herceg külseje a Máriára jellemző attribútumokkal jellemzett: köpenye belsejének és külsejének színe, a kapocs rozetta alakja ennek bizonyítéka. A fiúcska rózsza-tulajdonsága korántsem annyira meghatározó, mint magának a virágnak – mindenesetre elegendő a közös tulajdonságuk ahhoz, hogy azonos érzelmi törvények hatása alatt lássuk mindkettőt.

A Rózsza tulajdonságai a szeretetkultusz és a kertkultúra mentén értelmezhetők. Egyes sajátosságait a kert szimbólumköréből származó keresztény és muszlim hagyományban kiválasztott jegyek értékelik fel. A megnevezett értékek pedig annak a kultusz-nak a kiterjesztését szolgálják, amelynek a központjában a Rózsza s utóbb a rózsza mögöttes értelme áll. A Rózsza egy életfilozófia elsajátítását, a világ szeretetet hangsúlyozó, misztikus módú megközelítését szorgalmazza.

Irodalomjegyzék

DREWERMANN, E.:

1984. Das eigentliche ist unsichtbar der Kleine Prinz tiefenpsychologisch gedeutet. Verlag Herder Freiburg, Breisgau.

MÁRTONFFY M.

1999. Folyamatos kezdet. Jelenkor. Pécs.

SAINT-EXUPÉRY, A. de:

1929. *Courrier sud*. Gallimard. Paris.
 1931. *Vol de nuit*. Gallimard. Paris.
 1939. *Terre de hommes*. Gallimard. Paris.
 1942. *Pilote de guerre*. Gallimard. Paris.
 1946. *Le petit prince*. Gallimard. Paris.
 1948. *Citadelle*. Gallimard. Paris. Magyarul: *Citadella*. Szent István Társulat, Budapest, 1982. Fordította: Pödör László.
 1972. *Éjszakai repülés*. Négy regény. Európa, Budapest.
 1994. *A kis herceg*. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest. Fordította: Rónay György.

THE ROSE OF LE PETIT PRINCE

JÁNOS GÉCZI

In his paper the author focuses on Saint-Exupéry's *Le Petit Prince*. The motif of rose represents his main point of interest and eventually he concludes that it can be interpreted as manifestation of the cult of love and of horticulture.